

потенціал, так і проблемність цього напрямку роботи. Головним сприятливим фактором у спробах формалізації прагма-діалектичного поняття контексту є вже наявний комплекс формалізацій різних типів аргументацій, розроблений в рамках теорій штучного інтелекту, логічного програмування та мульти-агентних систем. Найбільшим викликом для формалізації наразі здається саме прагматичний компонент прагма-діалектики, оскільки синтаксис та семантика вже доволі детально розроблені в рамках наведених теорій. Тому не дивно, що саме на прагматиці зосередив свою формалізацію Д. Віссер, і можна припустити, що в подальшому дослідження можливостей формалізації прагма-діалектичної теорії буде зосереджуватися переважно на прагматичному компоненті аргументації.

Список використаних джерел

1. Amgoud L., Parsons S., Maudet N. Arguments, dialogue, and negotiation // 14th European Conference on Artificial Intelligence, ECAI, 2000. IOS Press. – P.338–342.
2. Dung P. M. On the acceptability of arguments and its fundamental role in nonmonotonic reasoning, logic programming and n-person games // Artificial Intelligence, Vol.77, №2, 1995. – P.321–357.
3. Hamblin C. L. Fallacies. – London: Methuen & Co Ltd, 1970. – 326 p.
4. Krabbe E. C. W. Argumentation (2016). doi:10.1007/s10503-016-9401-y
5. McBurney P., Parsons S. Games that agents play: A formal framework for dialogues between autonomous agents // Journal of Logic, Language and Information, Special Issue on Logic and Games.11 (3), 2002. – P.315–334.
6. Reed C. Dialogue frames in agent communication // Proceedings. International Conference on Multi Agent Systems, 1998. – P.246–253.
7. Sadri F., Toni F., Torroni P. Logic agents, dialogues and negotiation: an abductive approach // Proceedings of the AISB 2001 Symposium on Information Agents for E-Commerce. Vol.39, 2001. – P.407–415.
8. Van Eemeren F. H. Strategic Maneuvering in Argumentative Discourse: Extending the Pragma-dialectical Theory of Argumentation. – John Benjamins Publishing Company, 2010. – 308 p.
9. Van Eemeren F. H., Grootendorst R. A systematic theory of argumentation: The pragma-dialectical approach. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 216 p.
10. Visser J. Argumentation (2016). doi:10.1007/s10503-016-9404-8
11. Wooldridge M., Parsons S. Languages for negotiation // 14th European Conference on Artificial Intelligence, ECAI, 2000. IOS Press. – P.393–400.

*Tyshchenko M. V., postgraduate student in Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv),
nik_16@ukr.netmailto:nik_16@ukr.net*

Perspectives of context formalization in pragma-dialectics

Article analyzes contemporary work in the field of argumentation theory. The main goal is to find out whether it is possible to implement notion of context in the formal model of pragma-dialectic critical discussion. Article looks at the two said models, both using dialogue games. First one was created by Erik Krabbe, second one – by Jazky Visser. After defining their main characteristics, article decides whether it is possible to specify them towards different types of context. It uses the context of negotiation as an example, defining its 'traits from the viewpoint of pragma-dialectics. After examining possibilities of their formal explication, it is said that just means of dialogue games are not enough to fully represent negotiation. It is necessary to extend the model by including beliefs and priorities of participants.

Keywords: argumentation context, pragma-dialectics, critical discussion, dialogue game.

* * *

УДК 327

Мофа С. О.,
кандидат філософських наук, старший викладач
кафедри соціології, Запорізький національний
університет (Україна, Запоріжжя), smofa@mail.ru

ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Подано авторський аналіз сьогодення та перспектив національної консолідації українського суспільства в період його трансформації та протистояння зовнішній агресії. За результатами проведеного аналізу запропоновано бачення основних напрямів мобілізації внутрішнього конструктивного потенціалу українського суспільства через формування стійкої національної єдності на основі національної самосвідомості.

Ключові слова: національна єдність, потенціал, консолідація, спільнота, нація, свідомість, національна самосвідомість.

В умовах сьогодення йдеться не тільки про вибір перспективних шляхів подальшого розвитку України, але і про саме існування її як незалежної, суверенної держави, як особливого суб'єкта культурного, цивілізаційного простору. Знаходження нових можливостей мобілізації всіх ресурсів для захисту та ефективного розвитку українського суспільства потребує особливої уваги, насамперед, до «людського фактору», до залучення позитивних аспектів мотивації поведінки членів спільноти, актуалізації духовних та моральних цінностей у свідомості людей. Зважаючи на те, що кожна людина вкорінена в різні соціальні, етнічні, релігійні та інші структури, які формують її сутнісні характеристики, то цілком закономірно постає питання про якісну визначеність українського суспільства та про ступінь інтегрованості його членів. Для того, щоб суспільство могло ефективно відповідати зовнішнім та внутрішнім викликам, які наразі є надзвичайно інтенсивними, – необхідний усвідомлений національний консенсус і солідаризація між членами суспільства у фундаментальному баченні ключових шляхів організації співжиття. Не зважаючи на велику кількість індивідуальних особливостей світосприйняття, наявні елементи стратифікаційного різноманіття, потрібно віднайти те спільне, що об'єднує людей і робить суспільство цілісною системою, здатною мобілізувати внутрішній конструктивний потенціал для вирішення питань, що стосуються його безпеки та перспективного розвитку, як загального блага. Отже, саме в такий спосіб може бути представлена проблема пошуку шляхів консолідації українського суспільства в сучасних умовах та синтезу національної єдності, як ключового фактору його подальшого існування та розвитку.

Проблема консолідації українського суспільства є фундаментальною, довготривалою та багатовекторною проблемою. Безперечно, особливо в останні десятиліття періоду незалежності України, ця проблема активно розроблялася представниками різних дослідницьких напрямів. Зокрема, ґрунтовний аналіз та певні цілісні теоретичні концепції знаходимо, зокрема, в дослідницьких роботах І. Бичка, М. Братасюка, С. Бистрицького, В. Акуленка, М. Вівчарика, Н. Гончарової, Г. Грабовича, В. Дівака, Р. Додонова, В. Жмира, Ф. Канаха, В. В. Карлової, В. Коцюбинського, І. Кресіної, Т. Кучери, В. Кушнірука, В. Лісового, Г. Лозко, Т. Мартинової, Ю. Міндюка, І. Музики, Л. Нагорної, О. Нельги, В. Огірчука, В. Панібудьласки,

О. Пашкової, П. Панченка, В. Піддубного, В. Потульницького, Б. Попова, Т. Прибиткової, С. Пролєєва, В. Пустотіна, А. Саприкіна, П. Ситника, М. Степико, В. Степаненка, В. Тарана, В. Туренка, П. Тронька, І. Усенка, І. Чудинової, В. Холодного, П. Швидкого, О. Шморгуна, М. Шульги, Ю. Шаповалова, А. Шевченка, О. Штовкіша та інші. Серед основних питань, які цікавлять вітчизняних дослідників: співвідношення національного та загальнолюдського, визначення складових нації та національного життя, різні аспекти процесу формування української нації, ментальні національні особливості та їх роль у процесі державотворення тощо. Але, попри велику кількість літератури з питання теоретичних аспектів національного єднання, мало уваги до сих пір зосереджується на національній єдності, як основній детермінанті змін та розвитку суспільства. Отже, в цьому плані є актуальне поле для теоретичного пошуку, що має надзвичайно важливе практичне значення.

Основні мета та завдання цієї статті полягають у визначенні основних шляхів національної консолідації та практичних задач на шляху єднання української національної спільноти як перспективного проекту, спрямованого в майбутнє.

Зважаючи на все вищесказане, слід зауважити, що консолідація українського суспільства практично неможлива без актуалізації національної самосвідомості як інтегруючого фактору. Це поняття є наріжним каменем для розуміння складних процесів солідаризації суспільства, рушійною силою національної єдності.

Поняття «національної самосвідомості» складається з двох слів, кожне з яких несе складне смислове наповнення.

Самосвідомість – це усвідомлення та оцінка людиною своїх дій та їх результатів, думок, почуттів, морального вигляду та інтересів, ідеалів та мотивів поведінки, цілісна оцінка самого себе та свого місця в житті. У самосвідомості людина виокремлює себе з оточуючого середовища, визначає своє місце в круговороті природних і суспільних подій. Засвоєна частка доступного індивіду культурного простору (цінності, норми, ідеали, стереотипи та інші складові ідеальної та матеріальної культури) конструється і ієрархізується при участі самосвідомості в унікальну систему особистого «Я», яка вписана в зовнішній світ. Ступінь розвитку самосвідомості може бути різним і залежить від глибини ідентифікації особистості з самою собою та спільнотою. В контексті нашого дослідження такою спільнотою є нація.

Для обґрунтування концепції національної самосвідомості як ключового чинника національної єдності і консолідації українського суспільства необхідно принципово визначитися з поняттям «нація». Більшість дослідників, за великим рахунком, виділяють два основних значення поняття нації. В першому значенні нація асоціюється з етнічною спільнотою, у другому – з державою. Можна навести безліч визначень нації, які належать представникам етнічного або етатистського підходів, та в яких робиться наголос на тих чи інших ознаках цієї специфічної спільноти людей, на об'єктивних чи суб'єктивних чинниках виокремлення націй. У контексті поточного аналізу слушно навести

позицію українського дослідника Ф. Канаха, який диференціює національне буття на дві суспільні реалії:

– життя людей в системі соціально-політичних зв'язків;

– їхнє ж буття, зумовлене сукупністю етнокультурних відносин, ідей, уявлень та міфів [2, с. 46].

У першому випадку мається на увазі вся сукупність підсистем життя суспільства (економіка, політика, духовна сфера) як окремої суверенної країни, у другому випадку мається на увазі виключно етнокультурний компонент життя нації. На нашу думку, така диференціація не є цілком обґрунтованою. Національне буття є цілісною реальністю, в якій тісно переплетені і етнічний, і загальнолюдський компонент. З національним буттям тісно пов'язані такі реалії як національні потреби, національні інтереси, національні пріоритети, національна безпека тощо, які не можуть інтерпретуватися тільки в культурно або державно обмеженому значенні. Хоча формування національної єдності може переважно спиратися чи то переважно на етнічно-культурний, чи то на загальнолюдський компонент в залежності викликів зовнішнього середовища.

Отже, з нашої точки зору, два вказані вище змістовні значення нації не слід протиставляти, а слід розглядати як два взаємопов'язаних аспекти національного буття.

Таким чином, можемо дати наступне визначення нації. Нація – це спільнота людей, детермінована динамікою загального суспільно-історичного процесу та особливими умовами етно- і соціогенезу, що виникла і розвивається на основі формування системи інтегративних факторів (матеріальних і духовних), котрі спричиняють її свідомість і самосвідомість як цілісного самодостатнього суб'єкта.

Таке визначення нації містить в собі кілька переваг. По-перше, в ньому відображається діалектика загального і особливого відносно феномену “нації”. По-друге, підкреслюється діяльнісне начало, що є атрибутивною якістю нації (вказується на те, що нація є самодостатнім цілісним суб'єктом, тим самим мається на увазі її здатність до усвідомлення та реалізації спільних національних інтересів). По-третє, поняття нації позбавлене надмірної етнізації.

Нація для сучасної людини, навіть в умовах глобалізації, є життєво важливою, системоутворюючою, історичною спільнотою, тому що нація акумулює і специфічно трансформує історичний досвід людства, створює умови для якомога повнішої реалізації життєвих настанов і цілей, для поступу в напрямку власних ідеалів, виступаючи субстанціональною основою життєдіяльності як окремих індивідів, так і їх об'єднань. Таким чином, національна самосвідомість може розглядатися як фактор, що визначає життєздатність, міру консолідації та активності нації, бо лише через досягнення розуміння спільнотою або окремою людиною своєї національної приналежності, національних інтересів, цінностей, історичної долі – можливе формування стійкої національної єдності і функціонування нації як активного суб'єкта суспільно-історичного процесу.

Загалом національну самосвідомість можна визначити як усвідомлення та ствердження представниками національної спільноти унікальності об'єктивних та

суб'єктивних особливостей життєдіяльності нації, як аксеологічної основи її єдності та реалізації спільних потреб й інтересів.

Виклики які зараз гостро стоять перед українським суспільством – захист від зовнішньої агресії, вирішення актуальних соціальних, економічних, політичних та інших проблем через болісний але необхідний шлях реформ – саме потребують консолідації і мобілізації внутрішніх ресурсів національної спільноти, що може стати запорукою реалізації спільних потреб й інтересів при структурній перебудові суспільства. В умовах коли Україна має доволі обмежені економічні ресурси, агресивне, різновекторне зовнішнє середовище – особливо слід враховувати важливість саме консолідації нації, формування національної єдності як могутнього ресурсу реформування суспільства, інакше – ми ніколи не перейдемо до планомірного рішення завдань суспільного розвитку через перспективне цілепокладання і продовжимо хаотичну політику «латання дірок» у всіх сферах суспільного життя.

Також слід наголосити, що національна єдність суспільства не може бути здобута через вияв впливу чужої волі (окремих потужних іноземних держав, впливових міжнародних організацій тощо). Зовнішній фактор (наприклад, кредити, членство у міжнародних організаціях тощо) можна ефективно використовувати, але він ніколи не стане фундаментом національної могутності. Нікому ще не вдавалося стати сильним, використовуючи лише чужу силу. Остання завжди була, є і буде лише додатковим фактором у вирішенні якихось проблем, але не більше того.

Набуття власної сили завжди вимагає від її потенційного носія адекватної самооцінки, самоповаги, впевненості і почуття національної єдності, що, безперечно, фіксується у націй з високим рівнем національної самосвідомості. Як свого часу зазначив М. Я. Данилевський: «жалюгідна доля того народу, який ... немовби змушений, якщо не говорити, то думати: я люблю свою вітчизну, але повинен зізнатися, що користі з цього немає ніякої. Під таким зовнішнім політичним патріотизмом криється гіркий сумнів у самому собі, криється усвідомлення жалюгідного банкрутства. Він немов би говорить собі: я нічого не вартий, в мене потрібно вкласти силу і вдихнути дух зовні...» [1, с. 66].

Сучасна ситуація з національною консолідацією, з формуванням національної єдності в Україні виглядає наступним чином. По-перше, в умовах коли Україна зіштовхнулася з жорсткою зовнішньою агресією, вперше за останні роки тяжіння до консолідації стало переважати внутрішні деконсолідуєчі процеси. По-друге, на жаль, самі принципи консолідації залишаються предметом дискусії чи навіть боротьби, а бачення таких принципів різними суспільними та політичними силами все ще недостатньо актуалізовані та перевірені на практичну здійсненність. По-третє, є значні розбіжності у баченні майбутнього країни, викликані цілим рядом причин закладених у процесі соціокультурного розвитку українського суспільства. По-четверте, до питання національної консолідації та пов'язаних з нею аспектів дуже часто ставляться поверхово, без упину повторюючи заклики до єднання, наче ритуальну мантру, але не маючи уявлення про дію механізмів

консолідації та, найголовніше, не роблячи ніяких практичних кроків до задіяння цих механізмів.

Як бачимо ситуація надзвичайно складна і потребує копіткої, напруженої, щоденної, цілеспрямованої роботи по ствердженню інтеграційних чинників нації, які мають відобразитися у національній самосвідомості представників українського суспільства. Отож на шляху до ствердження національної єдності ми можемо вже зараз окреслити кілька важливих завдань.

Головне завдання, на нашу думку, при забезпеченні консолідації нації – перестати концентруватися на минулому, сфокусувавши зусилля на перспективах розвитку. Має бути сформована національна система позитивних цінностей та ідеалів взаємоповаги, толерантності, творчості, солідарності, взаємодопомоги. При цьому особливу увагу слід звернути на такі моменти як:

- формування в масовій свідомості ідеалів рівності можливостей та соціальної справедливості, цінностей громадянського суспільства;

- формування громадянської ідентичності особистості та розвиток громадянського суспільства;

- розвиток правосвідомості, на основі розуміння нерозривності понять «свобода» та «відповідальність»;

- виховання громадянського патріотизму, що базується на визнанні культурної багатоманітності українського суспільства.

Ще одним перспективним напрямом є забезпечення можливостей зростання конкурентноздатності як нації в цілому, так і безпосередньо її окремих представників у сьогоденному глобалізованому світі. У цьому сенсі слід приділити особливу увагу таким завданням:

- розвиток освіти та наукових досліджень;

- розвиток і використання нових ефективних технологічних розробок у всіх сферах життєдіяльності;

- розвиток системи ефективного використання ресурсів, в першу чергу «людських».

Саме постійна націленість на поступове вирішення цих, виділених нами завдань, зможе, на нашу думку, надалі забезпечити формування національної єдності, пов'язуючи в єдине ціле у національній самосвідомості представників нації, через органічне наповнення буденного життя людей спільними та зрозумілими сенсами, через підвищення групової та індивідуальної самооцінки.

Завдяки чому можемо досягти задекларованих завдань? Однозначно, потрібна інтенсивна мобілізація внутрішніх ресурсів нації (духовних, інтелектуальних, фізичних, природних ресурсів). Необхідно зробити кілька відповідальних і рішучих кроків.

По-перше, слід зазначити необхідність консолідації еліти як інтегруючого ядра нації. На жаль, сучасна українська еліта поки що не може згуртувати націю. До цього, як ми уже зазначали, спричиняє дуже гостра боротьба між окремими групами еліти за монопольне домінування в економічній і політичній сфері і дуже розбіжні світоглядно-ідеологічні уявлення, що доповнюються ще й суттєвими розбіжностями між різними генераціями еліти (партійно-державна номенклатура, «шестидесятники» та лідери національного руху, еліта нової генерації). Але, все рівно, є об'єктивні можливості для об'єднання зусиль еліти, хоча б через усвідомлення того, що сильна нація і держава є запорукою стабільності функціонування

самої еліти. Одночасно українська нація повинна продукувати і виховувати нову еліту на принципах рівності можливостей та соціальної справедливості, цінностей громадянського суспільства, прищеплення відповідальності і усвідомлення стратегічних спільних інтересів нації як запоруки зростання індивідуального і загальнонаціонального добробуту, сильної держави.

По-друге, ефективне реформування і розвиток українського суспільства можливі лише на базі конститування якогось єдиного і вже тому консолідуючого (в масштабах держави) парадигмального вектора перспективного цілепокладання нації. Закріплення цього перспективного цілепокладання у національній самосвідомості дає змогу єдиного підходу до осмислення і оцінки стану справ нації, прогнозування загального напрямку її розвитку. Йдеться про наявність національної ідеологічної концепції, певної практичної свідомості нації, направленої на її розвиток та самореалізацію.

Роль ідеології в житті нації надзвичайно велика, отож не можна не визнати цілком природну залежність: «В основі кризи будь-яких цивілізацій і суспільних систем лежить в кінцевому підсумку ідеологічна криза, так саме як і будь-яке суспільне відродження починається з очищення і оновлення суспільних ідеалів, з утвердження нової системи цінностей, тобто з формування нової ідеології» [3].

Отже, національна ідеологічна концепція, втілена у загально привабливій національній ідеї покликана виконати кілька важливих соціально-мобілізуючих функцій:

- визначити місце нації у суспільно-історичному процесі;
- сформувати перспективний образ національного майбуття;
- закріпити ідентифікаційні параметри нації;
- забезпечити взаємозгодження між основними ціннісними орієнтирами різних соціальних груп в середині нації як основи спільної діяльності.

Безперечно, що це надзвичайно важко. Але трохи раніше, або трохи пізніше, ми, незалежно від свого бажання, не можемо обійти питання: яке суспільство та державу і для чого ми будемо? Прискорити формування та інтеріоризацію «національної ідеї» в українському суспільстві може легітимізація державної влади як захисника спільних національних інтересів для представників нації.

Отже, по-третє, формування національної єдності в сучасній Україні також потребує легітимації влади у свідомості та самосвідомості нації, чого не має зараз. Соціально-психологічний і духовний розкол у суспільстві, насамперед між елітою і народними масами, є проблемою національної безпеки. Фактична відсутність соціальної цілісності, коли взаємини «низів» і «верхів», маси і еліти поступово вступають у фазу зростаючої конфронтації, призводить не лише до внутрішніх потрясінь та загального етнодержавного ослаблення. Лише коли політична організація суспільства здобуде вільне та максимальне визнання на ґрунті вже прийнятих спільнотою цінностей та форм колективного співжиття, що віддзеркалюються у національній самосвідомості, тоді можливе ефективне державотворення та реформування різних сфер життєдіяльності нації.

Отже, можемо зробити висновок, що консолідація нації в сучасних умовах це не абстрактна наукова проблема, а беззаперечна умова для виживання та перспективного розвитку українського суспільства. Необхідно зрозуміти, що сліпе копіювання, нехай навіть найкращих, моделей взаємовідносин і технологій, чужого досвіду не зможе забезпечити національної єдності, яка мобілізує внутрішні ресурси для проведення та закріплення необхідних змін в нашому суспільстві. Необхідна продумана оптимізація унікальної системи внутрішньонаціональних відносин на основі розвинення національної самосвідомості та національної самоідентифікації. Зміни не повинні нав'язуватися ззовні, вони мають стати відповіддю українського суспільства на ті виклики, які перед ним постають. Нація, як відкрита система, обов'язково обмінюється з зовнішнім середовищем інформацією, енергією, речовиною, відчуває вплив зовнішнього середовища та сама впливає на нього, однак, порушення пропорції цього взаємовпливу має деструктивний характер для системи. До того ж будь-яка природна система у процесі власної трансформації, практично завжди, спочатку використовує внутрішні ресурси, доповнюючи їх в разі необхідності зовнішніми. Тому національна самосвідомість, насамперед, в усобленні її генеруючого ядра – національної еліти, через формування національної єдності покликана орієнтувати націю на інтенсифікацію, перш за все, власних ресурсів. Саме такий підхід дає можливість через консолідацію українського суспільства забезпечити розкриття його конструктивного потенціалу та закріплення перспектив розвитку України як успішної, незалежної держави в сучасному конкурентному світі.

Список використаних джерел

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти / Б. Андерсон. – К.: Основи, 2001. – 342 с.
2. Канах Ф. Національне буття й національна ідея / Ф. Канах // Слово і час. – 1998. – №1. – С. 46–53.
3. Лановенко О. Будь-яке суспільне відродження починається з формування нової ідеології [Електронний ресурс] / О. Лановенко. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/analit/Seminar/02.htm

References

1. Anderson B. Uyavleni spil'noty / B. Anderson. – K.: Osnovy, 2001. – 342 s.
2. Kanakh F. Natsional'ne buttya y natsional'na ideya / F. Kanakh // Slovo i chas. – 1998. – № 1. – S. 46–53.
3. Lanovenko O. Bud'-yake suspil'ne vidrodzhennya pochy-nayet'sya z formuvannya novoyi ideolohiyi [Elektronnyy resurs] / O. Lanovenko. – Rezhym dostupu: www.niss.gov.ua/analit/Seminar/02.htm

Mofa S. O. Ph.D. in philosophical sciences, Senior lecturer in sociology Zaporizhzhya National University (Zaporizhzhya, Ukraine), smofa@mail.ru

Perspective ways of Ukrainian society consolidating in the modern world

Study represented authors' analysis of the present and the prospects of national consolidation of Ukrainian society during its transformation and opposition to external aggression. The results of the analysis suggested mobilizing vision of the main directions of internal constructive potential of Ukrainian society through the formation of a stable national unity on the basis of national identity.

Keywords: national unity, capacity, consolidation, community, nation, consciousness, national consciousness.

* * *